

DLA doktori értekezés tézisei

Binder Károly

**Dallamalkotás és dallamszerkesztés a jazz muzsikában
a pentatóniától a polációkig.**

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

**28. számú művészet- és művelődéstörténeti
besorolású doktori iskola**

Budapest

2018

I. A kutatás előzményei

Dolgozatom címe: Dallamalkotás, dallamszerkesztés a jazz muzsikában a pentatóniától a polációig. Az anyag hihetetlenül gazdag és sokrétű. Az eddigi munkásságom alapján az írás körülbelül négyszáz oldal lehetne. Ebből az anyagból próbáltam erős szelekciót alkalmazva, a téma legfontosabb és meghatározó jellemzőit összefoglalni és végigmenni azokon a kikerülhetetlen szerkesztési elveken és metódusokon, melyek a jazz muzsika dallamalkotására és az improvizációira jellemzőek. A jazz muzsika nagyon gyorsan analizál, és nagyon gyorsan szintetizál- ebből adódóan szinte minden eddig megszületett és kikristályosodott kompozíciós technikát, szerkesztési elvet, használ és beépít a kompozitorikus, improvizációs rendszerébe. Amikor kisgyermekként először kerültem a zongorát és később megismerkedve a billentyűkkel, rájöttem, hogy külön-külön, egymásután /szukcesszív/ és együtt egyidejűleg /szimultán/ is megszólaltathatók hangok. Akkor még nem tudtam, hogy egy alapvető zenei gondolkodás kapujában állok, mely felfedezés később meghatározza az életemet. A függőleges harmóniai sík és a vízszintes dallami sík egyeztetése már ösztönösen megjelent bennem akkor, amikor kezdőként hangközöket, hármashangzatokat játszva a balkézben, dallamokat, skálákat keresgéltem a jobb kézzel. Ezek a skálák az elején csak egyszerű trichord, tetrachord és pentachord skálák voltak, azaz az öt ujjamnak megfelelő egymás utáni hangok sora. Emlékszem, milyen reveláció volt számomra, amikor egy lá pentaton skálával improvizálgatva megszületett az első kvartt akkord az életemben, akkor még nem tudtam, hogy a mai szakirodalom szerint, elemi természetes struktúrákkal improvizálok. Egyszer akkordokra találtam skálákat, dallamokat más alkalmakkor pedig skálákra, dallamokra találtam izgalmas akkordokat. Később egyre jobban belemélyedve a zeneelmélet és a kompozíciós technikák rejtelseibe, rájöttem, hogy a zenében a legkisebb improvizációs egységtől, a monumentális kompozícióig folyamatosan együttműködik szimbiózisban él a függőleges és a vízszintes sík. Oda-vissza hatva egymásra, organikusan működnek együtt.

Később mikor el kezdtem tanítani, folyamatosan szembesültem a jazz-elmélet, jazz-zongora és jazz zeneszerzés óráim alkalmával, a téma fajsúlyosságával és rendkívüli fontosságával, hiszen az improvizáció, az interpretáció és a kompozíció egymástól elválaszthatatlan egységként működik ebben a műfajban. Az akkordok és skálák házasságáról írt könyvemben, melyet Pózsár Máté volt tanítványom segítségével közösen készítettünk 2048 skála és a hozzá tartozó akkord rengetegből adunk ízelítőt. A horizontációs megközelítés, gondolkozásmód, szinte végig vonul a jazz zenetörténetén. A disszertációm fejezeteiben szinte kivétel nélkül találkozhatunk a horizontális gondolkozásmóddal, mely a gyakorlatban a mi európai zenénkben a 2048 skálából felépíthető dallamokról és persze a szimultán megszólalásokkor, akkordokról és azok használatáról szól. Tehát a hangközöktől indulva a hármashangzatokon át egészen a tizenkét hangból álló akkordokig és természetesen a hangközöktől kiindulva a három hangból álló skálákon keresztül, egészen a tizenkét hangú skáláig bezáróan. A rendszer tovább bővíthető, hiszen ezek a skálák mind perfektek, azaz oktávon záruló skálák. Ha azonban tovább gondoljuk és az oktávon túli tartományok is megjelenének a rendszerben, azaz a

multioktávos skálákban is gondolkoznánk, akkor szinte végtelen számú variációkat kapnánk. Azonban ne felejtjük el, hogy a zenére jellemző legfontosabb tényezővel sem kalkuláltunk, az idővel és a ritmussal. Ha csak egy oktávban gondolkozunk és mind a tizenkét hangot használjuk, akkor a hangok sorrendjének a variációs száma, azaz dallamalkotási lehetőségeink, kombinációink száma nem kevesebb, mint 479.001.600! Ennyi féle sorrendet állíthatunk fel a tizenkét hangból. Ha azonban az idő faktort is bele kalkulálom, akkor megjelenik a végtelen fogalma. Végtelen számú variáció következhet a multioktávos skálák esetében is és a 479.001.600 reihe esetében is. Ezt a gondolatsort folytatva és a variációs lehetőségeket figyelembe véve egyszer kiszámoltam, hogy egy négy ütemes II-V-I-VI- os harmónia sorra történő rögtönzés esetében, ha csak negyed értékekben gondolkozunk, akkor a harmonikus figuráció esetében, azaz az akkord hangok variációiból hármas hangzatok hangkombinációiból ütemenként 24, a periódust nézve 96 a variációt tudok létrehozni. A négyes hangzatoknál ugyanezen, kombináció alapján, ütemenként 96 és mind a négy ütemet figyelembe véve pedig 384 féle variáció létezik a négyütemes periódusban. De gondoljunk csak bele, hogy ez még csak negyed mozgás és szünetek nélkül. A tanításaim során, igyekeztem mindig az aktuális megszerezhető és beszerezhető szakirodalmat tanulmányozni, és mindenesetben továbbgondolni. Több tanulmányom, írásom, több kotta és könyv kiadvány dokumentálja a kutatásom témájával való folytonos foglalkozást. Arról nem is beszélve, hogy a műfajt érintő akkreditációs anyagok kidolgozásának szinte mindegyikében aktívan részt vettem.

Röviden összefoglalva a tanításaim intézményeit és szaktantárgyait:

1980-88	Erkel Ferenc Zeneiskola /jazz-zongora, jazztörténet, jazzelmélet tanár/
1988-90	Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola - Jazz Tanszak / jazz-zongora /
1990-2000-	Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Jazz /jazz-zongora, jazz-zeneszerzés, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem - Budapesti Tanárképző Intézet Jazz Tanszék /megb. tanszékvezető, jazz-zongora, jazz-zeneszerzés, hangszerelés, jazzelmélet tanár/
2003-	Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem - Jazz Tanszék /docens, tanszékvezető, jazz-zongora, jazz-zeneszerzés, jazz- hangszerelés, jazz-elmélet tanár /

II. Források

Apagyai Mária: Zongorálom - kreatív zongoratanulás

/Martyn Ferenc Művészeti Szabadiskola, Pécs 2008/

Binder Károly-Pozsár Máté: Scales and Chords /BMM 2012/

Delamont Gordon: Modern Melodic Technique /Kendor Music. Delavan. New York 1976/

Keuler Jenő: Hangrendszer - Elmélet /A Debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola kiadványa
1997/

Legányné Hegyi Erzsébet: Stílus ismeret Kodály pedagógiai művei alapján

/Zeneműkiadó 1982/

Molnár Antal: Gyakorlati zeneesztétika / Zeneműkiadó 1971 /

Pozsár Máté: Jazz elmélet/BMM 2016/

Ricker Ramon: Pentatonic Scales For Jazz Improvisation /Studio P/R Lebanon, Indiana U.S.A 1976/

Ricker Ramon: Technique Development in Fourths For Jazz Improvisation /Studio P/R Lebanon, Indiana U.S.A 1976/

Slonimsky Nicolas: Thesaurus of scales and melodic patterns
/Charles Scribner. New York 1947/

Szabó Sándor: Tanulmányok /kézirat/

Szabolcsi Bence: A melódia története /Zeneműkiadó 1957/

Továbbá a jazz zongora, zeneszerzés és jazz elmélet órákon, tanított anyagaim kéziratjai.

III. Módszer

A disszertációm fejezeteiben bemutatom a műfaj legfontosabb meghatározó jelenségeit, rendező elveit, akkordjelzéseit és összhangzattani sajátosságait. Ezt az anyagot tanítom a Jazz elmélet tantárgy keretein belül a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Jazz Tanszékén. Természetesen dolgozatomban erős szelekciót alkalmaztam. Ezért például nem került bele a George Russel féle Lid kromatikus rendszer, mely tanulmány először 1953- ban jelent meg. A rendszer, egy olyan különleges naturális horizontális struktúra, mely alapskálájának a lid hangsort tekinti és ebből az aspektusból kiindulva építi fel igen izgalmas skáláit és horizontális rendszerét. Külön könyv foglalkozik eme rendszerrel: George Russel: Lydian Chromatic Concept of Tonal Organisation.¹ Továbbá a terjedelem miatt a Modális Jazz fejezetet is kihagytam, hiszen szintén óriási anyag. Ron Miller két kötetes könyve foglalkozik ezzel a témával.²

Azonban, a teljes kép kedvéért, bemutatom a különböző szerkesztési elveket a horizontális gondolkodás tükrében, úgymint a pentaton szerkesztést a kvart modellek és a tercharmóniák függvényében, a figuráció és a poláció rendezőelveit, a dallamalkotásnak speciálisan a jazz muzsikára jellemző technikáit és módjait / konjunkt-diszjunkt, inside-outside / továbbá a motívumok transzformációs lehetőségeit. A különböző dallamkezelések és a különböző kompozitorikus gondolkozásmódok, ugyan különböző stílusokhoz és korszakokhoz kötöttek, azonban a mai improvizatív jazz zenében együttesen vannak jelen. Úgy vélem, hogy a többféle dallamalkotási technika és gondolkozásmód bemutatása, erősíti, kiegészíti egymást és egységet alkot. Különösen akkor, amikor egy harmóniasorra rögtönző muzsikusként mindegyik rendszerben egyformán kell, hogy gondolkodni, alkotni, muzsikálni tudjon. A modern dallamalkotásra a kromatikus váltóhangok gyakori alkalmazása, a domináns funkciójú harmóniák szinte összes alterációjának használata, a kromatikus rávezető figurák és az akkordállomány akusztikai felsőtartományának / upper structure / szinte folyamatos jelenléte a

¹ Russel George: *Lydian Chromatic Concept of Tonal Organisation*1./ Concept Publishing Company, Massachusetts,2001

² Miller Ron: *Modal jazz composition and harmony I. Advance Music 2000* és Miller Ron: *Modal jazz composition and harmony II. Advance Music 2002.*

jellemző. Korunk jazz zenéjében a zeneszerzők, előadók rendszeresen használják a modern zeneszerzési és improvizációs technikák eszközeit. A tengelyrendszerben való gondolkodás, különböző harmóniai és dallami behelyettesítések, a különböző zenei szimmetriák alkalmazása, polációs technika, szeriális gondolkodás, out játék, mind mind megtalálhatóak a mai jazz muzsikában.

Mellékelem, a disszertációm fejezet címeit:

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

BEVEZETŐ

IMPROVIZÁCIÓ ÉS KOMPOZÍCIÓ

CSEND ÉS ZENE

A RITMUS - A JAZZ RITMIKÁJA

JAZZ AKKORDJELZÉSEK - ÖSSZHANGZATTANI SAJÁTOSSÁGOK

HORIZONTÁCIÓ –SKÁLÁK-AKKORDOK

FIGURÁCIÓ

DALLAMALKOTÁS

PENTATÓNIA ÉS KVÁRT-MODELLEK A TERCHARMÓNIAK FÜGGVÉNYÉBEN -
ALTERÁLT PENTATONOK

KONJUNKT-DISZJUNKT, INSIDE-OUTSIDE

DALLAMTRANSZFORMÁCIÓK

TENGELYRENDSZER ÉS IMPROVIZÁCIÓ

POLÁCIÓK

BEFEJEZÉS

FELHASZNÁLT IRODALOM

IV. Eredmények:

Binder Károly: 17 Töredék /zongora/EMB/

Binder Károly: 7 kis gyermek darab /EMB/

Apagyai Mária: Zongorálom /I.II.III./ 25 zongoradarab

Binder Károly: New Sounds

Binder Károly - Pozsár Máté: Scales and Chords /Skálák és akkordok/

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek dokumentációja:

A pedagógiai munkásságom alatt, a következő kotta és könyv kiadványok jelentek meg, melyek tematikájukban és anyagukban a disszertációm tárgyköréhez tartoznak.

Binder Károly: 17 Töredék /zongora/EMB/

Binder Károly: 7 kis gyermek darab /EMB/

Apagyi Mária: Zongorálom /I.II.III./ 25 zongoradarab

Binder Károly: New Sounds

Binder Károly - Pozsár Máté: Scales and Chords /Skálák és akkordok/

Számtalan koncertet, előadást és mesterkurzust tartottam itthon és külföldön egyaránt, mely koncertek, kurzusok nagy része az improvizáció, kompozíció, harmonizáció és a dallamalkotás témakörébe tartoztak. Csak a legfontosabbakat említve:

Boswil / CH /

Freiburg: Musichochschule

Pécs: Művészeti Szabadegyetem

London: Royal Academy of Music

Debrecen: Zeneművészeti Főiskola

Budapest: International Piano Master Class

Helsinki: Sibelius Akadémia

Miskolc: Zeneművészeti Főiskola

Szombathely: Lamantin Jazz Improvizációs tábor Szombathely

Bayreuth: Liszt Ferenc és a Jazz / Liszt Fesztivál /

München: Ludwig Maximilian Egyetem

Stuttgart: Musichochschule

Darmstadt: Tonkunst Akademie

Kőszeg: Pannon Egyetem

Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Kecskemét: Kodály Intézet